

Paár Ádám

Egység a sokféleségben

Részletek Hollandia politikai kultúrájából

Sokan úgy vélik, hogy Hollandia jó példa arra, miként képes egy demokrácia együtt élni a belső konfliktusokkal. *Mi viszont azt állítjuk, hogy csalóka a holland modellre való hivatkozás.* Többek között azért, mert Hollandiában egy, szekuláris nézőpontból atavisztikusnak tűnő tényező, a [vallás mentén történő elkülönülés](#) dinamizálta a pártosodást, egészen az 1970-es évekig (de a vallás szerepe ma is meghatározó, ha – a szekularizálódás következtében – nem is oly mértékben, mint a 20. század elején).

Hollandiában a bal-jobb megosztottság soha nem volt egyeduralkodó, hiszen a 19. században és a 20. század első felében a felekezetek közötti, valamint az állam-egyház közötti törésvonalak legalább oly élesen, falvakban pedig élesebben polarizálták a társadalmat, mint a klasszikus bal-jobb ellentét, ma pedig a bevándorlás kérdése is konfliktusképző a politikai mezőben.

A klasszikus jobboldal-baloldal megosztottság a felekezeti törésvonalakkal együtt létezett, ezek a törésvonalak átmetszették egymást, ezért kezdettől fogva színesebb volt a holland pártrendszer, mint a magyar. Ezek a nagy- és középpártok, mivel egyformán erős és tömeges szubkultúrákra támaszkodtak, nem tudták legyőzni egymást – a II. világháború végéig, amikor kiegyeztek egymással.

Magyarországon viszont csak abból van „országos ügy”, ami a pártpolitikához tartozik, és a pártpolitika kizárólag a bal-jobb tengely mentén szerveződik (bár egyre intenzívebb törekvések láthatók egy zöld pólus létrehozására). Ahogyan Csizmadia

Ervin [megfogalmazta](#): Magyarország nem olyan mértékben, és főleg nem olyan sokféle törésvonal mentén „széthasadt ország” jelenleg, mint amilyen Hollandia volt a 20. század elején.

Mindezek miatt Magyarország egy olyan ország példájából valószínűleg több mindent hasznosíthat és adaptálhat, amelyik *kevésbé sokszínű, vallásilag homogén jellegű, a bal-jobb tengelyre fixálódott, mélyen szekularizált és szekuláris hagyományú ország, vagyis amelyik Hollandiára kevésbé hasonlít.*

Mégis, Hollandia példájából tanulhatunk egy s mást, mindenekelőtt azt, hogy a különböző világnézeti táborok együttélése és [együttműködése](#) nem magától értetődő, hanem *ezért küzdeni kell*: Hollandiában csak évszázados harcok után jutottak el a felek a nagykoalíciós kormányzáshoz.

A pilléresedés

Korábban már írtunk a [holland politikai megosztottság](#) gyökereiről, hagyományáról és azokról az intézményekről, amelyek az éles törésvonalak ellenére biztosítják az ország demokratikus rendjét. Egyetlen politikatudományi mű sem felejt el megjegyezni a holland modell kapcsán, hogy Hollandia az országok azon csoportjába tartozik, amelyekben különböző szocio-kulturális jellemzők, vallási, nemzetiségi, nyelvi törésvonalak mentén párhuzamos intézményi struktúrák („pillérek” vagy „oszlopok”) jönnek létre, és a pártok is ebbe a szubkultúrába tagozódnak be.

Hollandián kívül ilyen ország Belgium, Svájc, Ausztria, Málta, valamint Nagy-Britannián belül Észak-Írország. Európán kívül Libanont, Nigériát, Malajziát és Izraelt szokás a „pillarizáció” vagy „oszloposodás” (hollandul: *verzuiling*) mintaországának tekinteni. Ezek közül egyesekben vallási (Hollandia, Svájc, Észak-Írország, Libanon, Izrael, Malajzia),

másikakban nemzetiségi (Belgium, Svájc, Izrael) vagy ideológiai, pártpolitikai (Ausztria) törésvonalak mentén alakulnak ki a párhuzamos „univerzumok”. Ezekben az országokban hosszú ideig elképzelhetetlen volt a szubkultúrák közötti átjárás (például, hogy Belgiumban egy flamand egy vallon pártra szavazzon, vagy fordítva, stb.).

Hollandiában, de Svájcban és Észak-Írországon is a felekezeti hovatartozás mindmáig meghatározza az egyén értékválasztását: egy protestáns a protestáns pártra szavaz, és protestáns iskolába írattja a gyermekét, protestáns futballcsapatnak szurkol, egy katolikus pedig a katolikus pártot favorizálja, katolikus iskolába járattja a gyermekét, és katolikus futballcsapatnak drukkol. A felekezeti elhatárolás jelentősége mindmáig fennmaradt, ami meglehetősen atavisztikusnak hat innen, Közép-Európából nézve, egy két háború közötti „kereszténykurzus” és egy erőszakosan szekularizáló diktatúra kettős rossz örökségével a hátunk mögött.

Ezekben a nyugatos demokráciákban a vallási élet intenzitása magyarázatul szolgálhat a nemzeten belüli kötődésekre, illetve azok szilárdságára, de *egyúttal* a nemzeten belüli megosztottságokra is. Szóval az intenzív, ám különböző felekezeti vallási élet nem *csak köt*, hanem *meg is oszt* (ez utóbbi klasszikus példája [Észak-Írország](#) és Svájc). A vallási önazonosság-tudat a nemzeti összetartozás ideális kötőanyagaként szolgálhat. Ennek magyarázata, hogy a vallási identitások történelmileg megelőzték a nyelvi vagy etnikai összetartozás-érzésre épülő nemzeti identitás-konstrukciók kialakulását. A vallási rituálék, szimbólumok a vérségi származásnál vagy a nyelvénél sokkal alkalmasabbak arra, hogy a saját közösséget elválasszák más csoportoktól, és fenntartsák a belső csoport kohézióját. Hollandia példája mutatja, hogy a különböző vallási csoportok egymás mellett élése nem feltétlenül robbantja szét a politikai keretet, amennyiben az állam biztosítja a vallási csoportok részére a szegmentális autonómiát, vagyis a legitim elkülönülést. Kérdés persze, mi van akkor, ha egy vallási csoport nem elégszik meg a szegmentális autonómia igényével, vagy amikor a politikai közösség egy része maga üzen hadat

ennek a hagyománynak (ennek példája volt, amikor Pim Fortuyn vagy Geert Wilders Szabadságpártja a holland hagyományokkal összeegyeztethetetlennek minősítette az iszlámot, ráadásul liberális érvek alapján).

Ellentétek és nemzeti katasztrófák

Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy Hollandia társadalmát a katasztrófáktól való (jogos) félelem formálta. Ahogyan Geert Mak újságíró megfogalmazta Amszterdamból szóló könyvében: „Bár közhely, de igaz: ebben az országban egy hatalmas, évszázadokon át tartó közös akció keretében az emberek rengeteget dolgoztak azért, hogy a szó szoros értelmében kinn legyenek a vízből, és amikor erőfeszítéseik nem jártak sikerrel, a csapás mindenkit egyformán sújtott. Ez a hollandokban, és persze az amszterdamiakban is, egyfajta természetes polgári öntudatot alakított ki, azt az érzést, hogy ez az ország szó szerint az övék.”¹ A változás és változtatás talán a sok veszély és katasztrófa miatt is beépült a holland kultúrába, s ez magával hozta az erős közösségi érzést is, hiszen az emberek *csak együtt* küzdhettek meg a veszélyekkel. Később a spanyolelles szabadságharc és a gyarmatosítás is *közös* vállalkozás lett.

Hollandia politikai kultúrájával kapcsolatban két sztereotípiát biztosan él a magyar köztudatban. Az egyik, hogy a holland társadalom mindig is toleránsan kezelte a vallási és etnikai különbségeket. A másik, hogy az ország a spanyolok elleni „nyolcvanéves háború” vége (1648) és a II. világháborús német megszállás (1940) közötti szűk háromszáz évben a béke szigete volt, ahol nem is volt más dolguk az embereknek, mint tulipánokat ültetni, gyarmati árukkal kereskedni és gyémántot csiszolni. Azonban a holland társadalom története valójában azt mutatja, hogy a toleráns, konszenzusos társadalomhoz vezető út a konfliktusos, akár polgárháborúval fenyegető helyzeteken át vezet.

---

¹ Geert Mak: Amszterdam. Egy város életrajza. /ford. Bérczes Tibor/ Bp., 1994., Corvina Kiadó.

Hollandiát úgy tekintik, mint a bevándorlók hazáját, a vallási türelem földjét. Csakhogy a történelme során a holland társadalom nem tolerálta a másságot, csak a holland nagyvárosok, amelyeknek szükségük volt a bevándorlók által hozott újításokra. A holland társadalom, s főleg a szárazföld, egészében konzervatívabb, elzárkózóbb, idegenellenesebb volt, mint Amszterdam vagy más „kozmpolita” kikötővárosok.

A tengerre nyitott területek jelenleg is elfogadóbbak, mint a szárazföldiek, s a holland politikai kultúrában ma is létezik egy törésvonal a külvilágra nyitott, hajós és kereskedő mentalitású tengerparti, nyugati és a konzervatívabb, agrárius szárazföldi, keleti, „kontinensre néző” területek (a református „nemzeti” egyház hátországa) között. (Erre a megosztottságra a megszállás alatt a [nácik is rájátszottak](#), amikor egy Hollandiáról szóló SS-filmben propagandaszerűen szembeállították a „kozmpolita” nyugati hollandokat a rokonszenvesnek ábrázolt keletiekkel). A magyar politikai kultúrában sem ismeretlen a politikai topográfia (ld. „kurucos”, protestáns, „rebellis” hajlamúnak tartott Kelet-Magyarország vs. „labanc”, „pápista”, nyugatos Dunántúl; „balos-liberális, nyugatos” Budapest vs. „keleties” ország; stb.).

Idővel a bevándorlók integrálódtak a holland társadalomba, de azok, akik manapság a muszlim bevándorlók beilleszkedési problémáit feszegetik, elfeledkeznek arról, hogy ez az integráció hosszan, évszázadokon keresztül tartó, elhúzódó folyamat volt. Banálisan és egy kissé furcsán hangzik, de az 1990-es és 2000-es években érkezett migránsok kudarcának fő oka az lehet, hogy „túl későn” jöttek (ld. a '90-es évek bevándorlás-ellenes politikusa, Pim Fortuyn jelszavát: „Hollandia megtelt”). Amíg a korábbi bevándorlók gazdaságilag prosperáló időszakban (a 17. századi „aranykorban”) érkeztek, és maguk is hozzájárultak a holland gazdagodáshoz, addig az új bevándorlók egy olyan korszakban jöttek és jönnek, amikor az extenzív növekedés határai már lezárultak, sok tekintetben az intenzív gyarapodás lehetőségei is korlátozottak, és mindezekon felül a szociális feszültségek is kiéleződtek a jóléti állam gyengülésével.

Hollandia a 18. század utolsó harmada és a II. világháború között legalább négy alkalommal került polgárháborús vagy polgárháború közeli helyzetbe, nem beszélve arról, hogy 1795-ben idegen (francia) megszállás alá került. A 18. század végén az ún. patrióta-mozgalom és az Orániai-ház hívei csaptak össze. Később kialakultak azok a törésvonalak, amelyek meghatározták a pártképződés első hullámát: a Lipset-Rokkan-féle törésvonalak közül különösen az egyház és állam, valamint a munkások és tőkésök ellentéte vált jelentőssé. E két tengely mentén négy ideológiai-politikai világnézeti tömb alakult ki: a protestánsok, a katolikusok, a liberálisok és a szocialisták. Küzdelmük végigkísérte a 19. századot, és a mai pártrendszer gyökerei is ide vezethetők vissza.

Ezek a táborok arra törekedtek, hogy intézményi szinten is elkülönítsék egymástól a híveiket: külön óvodákat, iskolákat, egyetemeket, kórházakat, szövetkezeteket, szakszervezeteket, diák- és nyugdíjas szövetségeket, újságokat, a 20. században külön rádió- és tévécsatornákat alapítottak. A párhuzamos intézményrendszerek a „bölcsőtől a sírig” lefedték az egyes „pillérek” szavazótáborát. Ez az elkülönítés több célt szolgált egyszerre: megakadályozta a különböző világnézeti táborok tömegeinek „keveredését”, fenntartotta a saját tábor csoportkohézióját, és az „élni és élni hagyni” elvét követve elejét vette a konfliktusoknak.

Ez az elkülönülés beleivódott a holland politikai kultúrába. ([Egyes vélemények szerint](#) a dél-afrikai apartheid, amelyet a holland bevándorlók utódai, a búrok alkottak meg 1948 után, a különböző rasszok, illetve nemzeti csoportok – fehérek, feketék, színesek, indiaiak – [szétválasztásával az élet minden területén](#), ebben az elkülönülésben gyökerezik.) A protestánsok tábora szétvált egy ortodox és egy liberális irányzatra. A szocialista mozgalom mellett létezett egy anarchista mozgalom, majd 1917 után a szocialistákból kivált a forradalmi irány, amelyből kinőtt a kommunista párt. S mindemellett tovább élt a tengerpart és szárazföld, a kereskedő mentalitás és a hagyományörzés már vázolt ellentéte.

Az elkülönülés ellenére nem volt könnyű fenntartani az ország békéjét. A 18. század utolsó harmada és a II. világháború között több alkalommal is elemi erővel robbantak ki az elfojtott politikai ellentétek. Nem véletlen, hogy a konfliktusok a 18. század végén éleződtek ki. Ekkor már Hollandia száz éve a hanyatlás korszakát élte, és az ország a világtengereken hátrább szorult Anglia és Franciaország mögött, a gazdaság stagnáló szakaszba lépett. Míg a gazdaságilag sikeres időszakokban el lehetett kenni a konfliktusokat, ezek felszínre törtek a gazdasági válságok idején.

A II. világháború jelentette a fordulópontot a holland politikai kultúrában. A német megszállás alapján borította fel a holland társadalmat, és a hollandok hosszú évszázadok óta először szembesültek egy nyílt diktatúrával. A zsidósággal szemben meglévő előítéleteket felülírta az üldözöttekkel való szolidaritás, de nem volt

jelentéktelen a kollaboráció sem, amivel a holland közvélemény is nehezen szembesült.

A világháborút követően a holland politika semmit nem veszített konfliktusosságából, de a különböző táborok tanultak a náci megszállás tapasztalataiból: rájöttek, hogy el kell viselniük egymást, mert ha ott folytatják, ahol a 30-as években, akkor ez a hideg polgárháborús út ismét egy összeomláshoz vezethet. A náci megszállás miatt a tolerancia a holland hagyomány részévé vált.

Hogyan lehet kiegyenlíteni a különböző táborok ellentéteit? Ennek eszköze volt a nagykoalíciós kormányzás, amely hagyománnyá vált holland földön. Közhelyszerűen emlegetjük, hogy a holland pártok és politikusok mindenféle összetételű nagykoalícióban kipróbálták már magukat. Ehhez hozzátartozik, hogy a hollandok nem kapkodják el a kormányalakítást (2010-ben négy hónapon keresztül tartottak a

tárgyalások): a hosszú ideig tartó egyezkedések és egyeztetések mechanizmusa visszavezethető a Köztársaság időszakáig, amikor hét különböző hagyományú, különböző érdekű tartomány érdekeit és törekvéseit kellett összehangolni.

Tanulságok

Valószínű, hogy a mai holland politikai kultúrára semmi nem gyakorolt olyan mély hatást, mint a *decentralizáció*, mely kezdettől fogva lehetőséget adott a közösségi (tartományi, városi) kezdeményezések kibontakozására.

Hollandia a kora újkorig sohasem létezett. Ellenpéldaként: a Magyar Királyság létrejötte (1000) óta kompakt politikai egység volt, egységes uralkodóval, egységes jogrenddel (leszámítva a külön kormányzott területeket, pl. Erdélyt), egységes közigazgatási szervezettel, nagyjából egységes társadalmi renddel (leszámítva a kiváltsággal rendelkező népelemek szállásterületét, pl. a székelyekét vagy szászokét). A középkori nyugati krónikások kiemelték (csodálkozással és némi irigységgel), hogy Magyarországon milyen szilárd a központi hatalom.

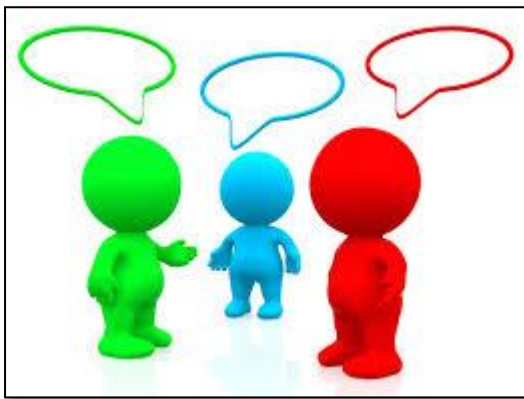
A Magyar Királysággal ellentétben az a terület, amelyet Németalföldnek neveztek, a középkorban nem volt egységes állam: hercegségek, grófságok, püspökségek, szabad városok tarkabarka szötteése volt, mindegyik saját

uralkodóval, saját társadalmi és jogrenddel. A zeelandiak és az utrechtiek, a frízek és a Holland grófságbeliek csodálkoztak volna, ha valaki a mából egy időgéppel visszatérve azt mondja nekik: ti egykor egyetlen nemzet lesztek! Még háborúk is voltak közöttük, amelyek szintén a decentralizáció folyamatát erősítették: Holland grófság és Utrecht püspökség évszázados ellenségeskedését kihasználva emelkedett fel a két hatalmasság közé szorult Amszterdam.

A sokféle kis város, tartomány (a mai Hollandia és Belgium területe) fokról fokra került egységes államkeretbe. A Német-Római Császárságon belül az egymással laza kapcsolatban álló tartományok halmaza a Németalföld nevet kapta, egységes identitás nélkül. Németalföld csak 1548-ban vált egységes körzetté a Birodalmon belül, de még mindig külön lokális identitásokkal. Ez a múlt magával hozta, hogy a közös spanyol-, illetve Habsburg-ellenes harc, és az egységesülés után a tartományok megőrizték nagyfokú önállóságukat.

Végso soron a németalföldi tartományok és városok kezdettől fogva autonóm intézményeket működtettek, nem ismerték a központosítást. Ugyanakkor éppen a természet adta viszonyok miatt a lokális közösségekben általános volt az összefogás: ha nem vett részt mindenki a gátak és polderek építésében, a tenger elárasztotta a mélyföldet. A természeti katasztrófák (és azoktól való félelem) együttműködést kényszerítettek ki. Ebben a hagyományban gyökerezik a holland egyezkedéses „polderdemokrácia”.

Kérdezhetjük, milyen példát nyújthat Hollandia Magyarország számára? Ahogyan előbb írtuk, Magyarország történetéből hiányzik az autonómiának az a foka, amelyet a németalföldi lokális közösségek élveztek történelmük kezdete óta. Pontosabban van egy hasonlóság! Az autonómiát a magyar nemesi vármegye őrizte meg, amely elsősorban a nemesek „közössége” volt. A kiegyezés után a polgári vármegyék élére kinevezett főispánok a leválthatatlan kormány(párt) karjai voltak. Magyarország tehát úgy lépett a polgári korszakba, hogy – Hollandiával ellentétben – a régi vármegye nemesi, állagőrző jellegével egyetemben annak autonómiáját is felszámolta.

A holland minta a közösségek identitásának és szabadságának, s egyúttal egymástól való különbözőségének (és ebből fakadó konfliktusosságának) elfogadását kínálja.

Magyarország ezt az utat nem képes követni, mert történelmi hagyományai nem kedveznek ennek az útnak: a nemzetfogalom sokkal egységesebb veretű volt 1848 óta, mint a holland. A jelenlegi kormány intézkedései éppenséggel a minden eddiginél hatékonyabb központosítás felé mutatnak, nem pedig az autonómiák és az önkormányzás erősítésének irányába.

Megoldást jelenthet viszont a nagykoalíciós kormányzás. Láthattuk, ehhez Hollandiában *konfliktusok sorozata* vezetett el. Ez az út számunkra nem járható, de nem is lenne kívánatos: a magyar társadalom nem viselne el még egy megrázkódtatást, és ezt az Európai Unió sem tolerálná, nem beszélve a szomszédsági viszonyokról, amelyek ugyancsak megsínylenek minden belső konfliktust (ld. Ukrajna példáját). Túlságosan összefonódtak a gazdasági és politikai szálak ahhoz, hogy egy régió destabilizálása nélkül „le lehessen játszani” az egyes országokon belüli „meccseket”: a globalizáció és az európai integráció ebből a szempontból pozitív, mert fékezőleg hat (de ugyanakkor blokkol is).

A másik lehetőség éppen a holland pilléresedés ellentéte, ami Seymour Martin Lipset keresztbefolyás-elméletén alapul: olyan „közös tereket” kell teremteni, amelyek fórumai lehetnek a különböző világnézetű intézetek és magánszemélyek véleményütközésének, „elmesúrlódásának”, és ahol a pártok támogatói ki vannak téve az övékétől homlokegyenest ellentétes politikai nézetek befolyásának. Az egyesületi élet fejlesztése, a civil szféra öntudatosodása vezethet el olyan légkörhöz, ahol a különböző világnézetű csoportok közös fórumai létrejöhetnek.

A *magyar modell* vonásai: a fent vázolt nagyfokú nemzeti homogenitás, a bal-jobb megosztottság domináns konfliktusképző hatása, a szubkultúrák (főleg a felekezeti szubkultúrák) létezésére iránti intolerancia, a felekezeti jelleg gyengesége. A *holland modell* vonásai: nemzeten belüli heterogenitás és annak elfogadása, többféle konfliktus egyenrangúsága, a felekezeti alapú szubkultúrák léte. Ami számunkra kívánatos és járható útnak tűnik, azt egy köztes modell testesíti meg: legyen a nemzeti kultúra egységes (mivel Magyarországon a szubkultúrák létét nehezen viseli

el a közvélemény), maradjanak fenn a bal-jobb identitások (mivel rivális identitáspártokat nem igen látunk a politikai mezőben), de legyenek olyan közösségek, amelyeken együttes fórumot, közös „elmesúrlódási” lehetőséget biztosítanak mindkét tábor számára.

És mindenekelőtt: lassan a két nagy pártnak (Fidesz, MSZP) el kell döntenie, hogy gyűjtőpártok lesznek-e, vagy markáns konzervatív és szociáldemokrata pártok. Ha az utóbbit választják, akkor nem kell foglalkozniuk a társadalom egészével a választásokon, elegendő megérteni a saját világnézetet valló emberek problémáit, s az ő mozgósításukra kell törekedniük (természetesen a kormányzás *minden állampolgár* érdekében zajlik). Ez tiszta ügy. Ez esetben viszont nem lesz csoda, ha – a renegát szavazók révén – megnő a DK, az Együtt 2014 Jobbik, sőt a Munkáspárt támogatottsága, és a mai pártrendszer holland mintára öt-hatszereplőssé alakul.

Hollandiában a politikai nézetek minden árnyalatának van létjogosultsága. A kereszténydemokráciát a Kereszténydemokrata Tömörülés képviseli, amely ma már gyűjtőpárt, s nem felekezeti párt. Aki felekezeti alapon szavaz, annak lehetősége van választani a Keresztény Unió és a Református Párt között. A baloldal és a liberális irányzatok duplikált formában léteznek: előbbit a mérsékelt Munkapárt és a radikálisabb Szocialista Párt, utóbbit a jobboldali Szabadság és Demokrácia Néppártja és a szociálliberális Demokraták 66 reprezentálja. A pártrendszer oly széles, hogy bárki megtalálhatja az árnyalatokat egyazon ideológián belül.

Ha ellenben a Fidesz és MSZP gyűjtőpártként határozza meg magát, és a cél nem egy holland, hanem egy angolszász típusú (Westminster-)modell, akkor ideje lenne elkezdni a tudás begyűjtését a magyar társadalom állapotáról, és vele az európai és nemzetközi folyamatok állapotáról: mi ez az újkapitalizmus, amiben élünk, mit jelent az európai integráció, s milyen ezzel a viszonyunk.

A magyar párttörténeti múlt, a magyar társadalom mentális szerkezete és a jelenlegi közjogi, választási rendszer inkább az utóbbi, a többségi választási rendszeren

alapuló angolszász modellnek kedvez, amelyben két nagy párt lefedi a társadalom túlnyomó többségét, és koalíciós társ nélkül kormányoznak.

Az egymással ellentétes pártok kooperációs hajlandóságán alapuló holland modell, amelyben két-három párt koalíciója általános, akkor jöhetne létre, ha maga a társadalom kezdeményezné egy ilyen modell létrejöttét: például új ügyek (pl. zöld politika) vállalásával és új pártok támogatásával. Lehet, hogy az LMP másodszori parlamentbe jutása, a baloldalon az elmúlt választásokon bekövetkező átrendeződés – az MSZP meggyengülése és új erők megerősödése (DK, Együtt 2014) – apró lépések a holland modell felé. Legalábbis ezek a folyamatok a politika egy szegmensében, a baloldalon kikényszeríthetik az egyezkedéses, érdekütközéses mechanizmusok elterjedését az „egypártiság sok platformmal” logikája helyett, s onnan kiindulva megtermékenyíthetik a politikai rendszer egészét.